

**М. М. Жовнір,
О. М. Шевченко**
Полтава, Україна

МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ ТЕКСТ: ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙМАННЯ ЗАКОДОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Мультимодальні тексти перетворилися на невід'ємні компоненти модернізованого й глобалізованого простору. Семіотично ускладнені тексти оточують людей скрізь, а їхнє значення для сучасного суспільства складно переоцінити, оскільки беззаперечним лишається той факт, що своєю інформативністю, різноманітністю та прагматичним потенціалом вони частково здатні замінити традиційні тексти, сформовані словесними знаками.

У пропонованій розвідці апелюємо до проблеми взаємозв'язків складників мультимодальних текстів та їхнього сприймання й розуміння. Мета праці – проаналізувати особливості сприймання мультимодального тексту як цілісного словесно-знакового комплексу. Для досягнення окресленої мети доцільно виконати кілька завдань: розглянути специфіку мультимодального тексту як нового засобу трансляції інформації; описати фази сприймання мультимодального тексту; проаналізувати декодування інформації із залученням позалінгвальних паралелей.

Актуальність праці вмотивована панівними тенденціями в сучасній мовознавчій науці, спрямованими на комплексне вивчення закономірностей репрезентації, використання та взаємодії різноформатних семіотичних кодів для трансляції інформації та дослідження механізмів декодування інформації, представленої на мультимодальних текстах.

Загальновідомо, що людина пізнає навколишній світ через п'ять модальних каналів відчуттів, зосібна через візуальний, аудіальний, ольфакторний (смак і нюх), пропріоцептивний (відчуття рівноваги / положення тіла) і тактильний. Дослідники переконані, що наше життя сприймається в мультимодальності: через зір, звук, рух, а найпростіша розмова є маніфестацією мовлення, інтонації, жестів та інших засобів. На думку, професора психології А. Меграбіана, «55 % інформації передається за допомогою міміки, жестів, положення тіла, одягу, руху головою тощо, 38 % – голосу, його гучності, дихання, вимови, ритму, наголосу й лише 7 % – за допомогою вербальних засобів (слів, речень, мови)» [4, с. 42–43]. Вітчизняний лінгвіст Ф. Бацевич з цього приводу зазначає, що «більша частина спілкування здійснюється без участі засобів мовного коду, але з орієнтацією на інші його складові:

паралінгвістичні елементи, елементи інших семіотичних систем тощо» [1]. При цьому мовлення модифікує знаки дійсності, які ми сприймаємо, через полімодальність відчуттів, перетворюючи їх у мовні.

Усі ці міркування суголосні постулатам класиків, які свого часу заклали теоретичний підмурок мультимодальної лінгвістики. У працях Г. Креса фіксуємо: «Мультимодальність є теорією, яка розглядає процес спілкування через варіативність модусів, які в свою чергу представлені усним мовленням, письмом, жестами, візуальними елементами тощо» [5]. Мультимодальна комунікація вимагає залучення кількох типів модусів одразу. Насамперед це стосується тексту – результату мовленнєвої діяльності, складника дискурсу – та джерел ілюстративного характеру. У руслі цього мультимодальні тексти перетворюються на своєрідний комунікативний простір для трансляції та сприймання інформації, що й умотивовує цікавість лінгвістів до їх усебічного студіювання.

Новий погляд, скеровування уваги на текст і його модифікації увиразнює гетерогенність новочасних текстових зразків і ускладнює можливість відмежувати в них візуальний і словесний контенти один від одного. Людство ніби повертається до витоків давнього письма, поява якого невіддільна від печерного й наскельного мистецтва, піктограм чи ідеограм. Не складно простежити й відтворити хронологію розвитку писемності від перших графічних знахідок – малюнків на камені – до традиційного лінійного тексту й мультимодальності як нового жанру, що поєднує словесний масив із графічними зображеннями, аудіо- чи відеовізуальними ефектами.

За допомогою мультимодального тексту ми отримуємо новий спосіб передачі інформації. Можемо висновувати, що інформація передається за допомогою інтеграції й міксування вербальних і невербальних компонентів, а саме завдяки цьому виникає новий зміст. Потреба в подібних текстах виникла через те, що сучасна людина живе у знаково-символічному світі. Іноді візуальні елементи легше опрацьовувати і вони мають потужний емоційний ефект, тому їх краще зберігати в пам'яті, ніж мовні зразки. Завдяки комбінації елементів розглядуваних текстових та іконічних комплексів виникає взаємодія, яку позначають як когеренцію картинки й тексту. З одного боку, слова надають картинкам однозначну інтенцію, з другого, візуальні елементи надають словам додаткове значення.

Попри те, що наразі в лінгвістичній традиції немає єдиного підходу щодо номінації, теоретичного осмислення і тлумачення терміна «мультимодальний текст» та його можливих еквівалентів (креолізований текст, відеовербальний текст, полікодовий текст, лінгвовізуальний комплекс, семіотично ускладнений текст,

ізовербальний комплекс (ізоверб), гібридний текст, гетерогенний (негетерогенний текст), «текст нової природи», словесно-зображальний синтез, комунікат), його традиційно вважають текстовим утворенням, фактура якого складається з двох негомогенних частин: словесної і несловесної, тобто такої, що співвідноситься з наявними варіативними невербальними компонентами (І. Білюк, Л. Головіна, Н. Град, Г. Винокур, В. Ейгер, В. Єфименко, Ю. Зацний, В. Зірка, М. Карп, Л. Кияк-Редькович, Н. Коломієць, Г. Костенко, Г. Кресс, Т. Крутько, Т. ван Ліувен, Л. Макарук, І. Морозова, К. Серажим, О. Реформатський, О. Ткачук, М. Шукало тощо).

На наш погляд, мультимодальний текст доцільно інтерпретувати цілісним, поліморфним і полісеміотичним утвором, виформованим двома гетерогенними частинами – словесною та несловесною. Матеріалізація останньої можлива за допомогою відмінних від мовних знакових парадигм.

Зауважимо, що натепер традиційні визначення тексту, які переконують, що його багаторічне лінгвістичне студіювання, скероване на з'ясування й аналіз особливостей структурно-семантичної будови текстової тканини без урахування фактора рефлексії автора й реципієнта, а також комунікативної ситуації в цілому, доповнюють нові ідеї й варіанти його розгляду. Такі зрушення закономірні, адже узвичаєне розуміння тексту й однобічне студіювання помітно обмежують референтне значення. Натомість розширення меж дослідження суті та специфіки тексту дає можливість розглядати його складним і динамічним комунікативним феноменом з окресленим змістом, який реципієнт може сприйняти й інтерпретувати. Той, хто сприймає мультимодальний текст, концептуалізує, категоризує й інтерпретує його, екстраполюючи на систему аксіологічних установок суспільства і власний ціннісний кодекс.

Знаки вербального й іконічного компонентів поєднані в спільному графічному полі. При цьому вони можуть позначати й однакові, і різні, пов'язані між собою тематично чи асоціативно, предмети / ситуації. «Розкриваючи тему як важливі композиційні елементи цілісного мультимодального тексту іконічні елементи корелюють із частинами вербальної компоненти: зв'язок зображення з буквою, словом, словосполученням, реченням чи його частиною, текстом загалом тощо» [3, с. 187].

У мультимодальному тексті слова й несловесні елементи взаємодоповнюють одне одного і сприяють тому, що реципієнт сприймає, інтерпретує, швидко і правильно розкодує інформацію, представлену на ньому. Візуалізація ідеї подібна до її ословеснення.

Будь-які інформаційні блоки, міркування, значення, концепти тощо можна омовити за допомогою мовних знаків і зобразити графічно, з використанням невербального коду, оскільки в комунікативному континуумі паралельно функціонують дві форми комунікації – узвичаєна система звукових і письмових знаків для трансляції смислів та візуальна мова. Обидві – носії інформації та компоненти етнокультури.

Візуальне сприймання кожного мультимодальних текстів умовно складається з двох основних фаз: оптичної зорової перцепції інформації та її когнітивного опрацювання. Спочатку реципієнт бачить візуальні об'єкти, представлені в мультимодальному тексті, та формує загальний причинно-наслідковий зв'язок сюжету. Наступний крок – усвідомлення комунікативного контексту повідомлення, закодованого в тексті. Далі реципієнт фіксує можливі приховані смисли й імпліковані ідеї та інтегрує візуалізоване словесно й іконічними засобами повідомлення в індивідуальну картину світу.

Після глибокого усвідомлення смислового навантаження мультимодального тексту й рефлексії із залученням екстраполяції особистого досвіду реципієнта мультимодальний текст може бути розкодованим, інтерпретованим, а його смислові пласти параметризованими. При цьому вибудовування репрезентації смислу полікодового мультимодального тексту безпосередньо пов'язане із семантичним осмисленням візуального компонента, а значеннєве опрацювання вербального складника дещо відтерміноване, тобто є наступним кроком процесів сприймання й розуміння. Словесний код сприймається й інтерпретується з опертям на візуальну частину. Зображення активізує процеси осмислення репрезентованої в тексті інформації, вербальний компонент моделює ці механізми.

У світовій лінгвістиці побутує міркування про те, що під час сприймання реципієнтом мультимодального тексту відбувається подвійне декодування закладеної в ньому інформації, унаслідок чого створюється загальний смисл тексту. Доведено, що в обробці сприйнятої візуальної інформації бере участь майже половина нейронів, до перцептивних процесів підключено емоційну сферу й асоціативну: «Погляд і його просторово-часове організування передує жесту, мовленню та їх координації в пізнанні, впізнаванні, навчанні: бо йдеться про образи наших думок, про самі наші думки, про когнітивні функції, яким невідома пасивність» [2, с. 18–19]. Таке увиразнення пріоритетності візуального сприймання з апеляцією до антропонімічного генезису засвідчує можливість опертя на ірраціональний емоційний досвід, стереотипи й концепти.

Зображення на мультимодальному тексті легко декодувати з опертям на масив фонових знань і досвід читача. Вербальне

обрамлення ілюстрації – факультативний компонент. У разі відсутності словесного супроводу, підписів чи слоганів на обкладинці, інформацію легко відновити за рахунок невербальних складників. Кольорова гама не лише відіграє важливу роль у процесі втілення стрижневої ідеї, а й гармонійно переплітається з вербальними компонентами та створює цілісний масив, візуалізований інформаційний згусток, наділений комунікативно-прагматичним смислом.

Функційний потенціал невербального складника мультимодального тексту уповні залежить від типу, змісту, тематичного наповнення, мети його створення, а також від аудиторії, на яку націлено візуалізовану в мультимодальному тексті інформацію. Відбувається також процес апеляції до лінгвокультурної складової, яка є контекстом, а часто й предметом спілкування. Виникає необхідність зіставлення / аналізу подібності та відмінностей культурних, соціальних, історичних реалій. Мультимодальні тексти можуть репрезентувати соціальні цінності, естетичні ідеали, світогляд різних соціальних груп. Саме мультимодальний текст можна розглядати як принципово новий спосіб передачі та засвоєння лінгвокультурних реалій, які декодують з опертям на позалінгвальні паралелі.

Приміром, військова агресія росії проти України – масштабна суспільно-історична подія для цивілізованого світу, яка потрапила у фокус уваги людей в усьому світі. Вияв солідарності з нашою країною та її народом, усебічної підтримки і протесту проти необґрунтованого вторгнення на територію незалежної держави всупереч актуальним домовленостям та логіці втілено в ЗМІ. Акумуляючи в собі гетерогенні компоненти за посередництвом різних типів кореляції і стилістичних прийомів зразки різних типів мультимодальних текстів, зосібна обкладинки світових видань активно транслюють реалії російсько-української війни, а реципієнти сприймають їх та розкодовують із залученням історії та сучасності (рис. 1).

Рис. 1.

Концептуальної ваги для інтерпретації представлених зразків набуває осмислення їхньої ролі у відстоюванні україноцентричних ідей, а також зв'язку його політичних позицій з іншими, не менш присутніми постулатами впливових світових тенденцій. Графічні елементи різного характеру завдяки ефективності декодування візуальної інформації, залежно від рівня креативності та глибини закладеного змісту можуть виконувати різні ролі. Їх використання може допомагати, суттєво не впливати, або й заважати адекватному розумінню відповідної інформації.

Оскільки візуальне сприймання як когнітивний процес містить ментальні схеми, візуальні еталони й відповідно залежить від культури в цілому, такі мультимодальні конструкти реципієнт розкодує як демонстрацію підтримки українського народу. Це омовлено словесними елементами й посилено невербальними – відповідною кольоровою гамою (кольори жовто-блакитного прапора, чорний колір горя і смерті, сірий – печалі).

Отже, вербальний та невербальний компоненти мультимодального тексту утворюють одне візуальне, структурне, смислове та функційне ціле, що забезпечує їхню комплексний прагматичну дію на адресата. Невербальний конститuent бере участь у формуванні як плану висловлення, так і плану змісту, тому повне вилучення інформації з тексту стає неможливим без їх декодування та інтерпретації. Таким чином, зображення як компонент мультимодального тексту, реалізуючи значний прагматичний функціонал, залучає адресата до процесу активного сприйняття та мимовільного інтерпретування безлічі значень, смислів та їх відтінків, які воно здатне передавати.

Література:

1. *Бацевич Ф. С.* Текст як знак: проблеми іронічності. Теоретична і дидактична філологія. 2022. № 25. С. 37–44.
2. *Вирільо П.* Машина зору. Інформаційна бомба. Стратегія омани. Луганськ: Біг-Прес. 2013.
3. *Лещенко Т. О.* Навчальний текст як мультимодальний лінгвовізуальний феномен: цілісність, зв'язність, інформативність. Інноваційна педагогіка. 2022. № 47. С. 185–190.
4. *Mehrabian A.* Silent Messages. Belmont: Wadsworth Publishing Company. 1997.
5. *Kress G. R.* The multimodal landscape of communication. Medien Journal. 2022. № 4. С. 4–19.